

Саво Андрић

ПИСМО ЉУБОМИРА НЕНАДОВИЋА ИЗ ПРАГА 1844. ГОДИНЕ

У Књижевној рукописној збирци Историјског музеја Србије, инв. бр. 3563, налази се рукопис једног од најранијих писама Љубомира Ненадовића, које је он писао 8. августа 1844. из Прага слушаоцима II године филозофије у Лицеју кнежевине Србије.

Формат писма је 14×23 см. Писано је црним мастилом (ћирилицом). У заглављу писма налази се гравира Прага с почетка XIX века. Писмо има четири стране, од којих је последња послужила за исписивање адресе прималаца писма, док су преостале три у целини испуњене текстом, писаним читко и јасно. Други лист писма делимично је оштећен, тако да је и део текста који ту недостаје врло тешко реконструисати. (На тој оштећеној страни био је исписан текст многобројних поздрава друговима.)

Ово писмо занимљиво је како за биографе Љубомира Ненадовића, тако и за изучавање историје српске културе, школства, омладинског живота и рада итд. Оно представља једну поетску скицу српског ђака у туђем свету, осамљеног и растуженог због одласка из једне, тек науком разбуђене средине, коју почиње да захвата талас европеизације.

У истом писму Љубомир Ненадовић пише и о боравку у Прагу професора Лицеја у Београду Јанка Шафарика, који је доцније био један од истакнутих професора Велике школе, оснивач Народног музеја и управитељ Народне библиотеке, и поручује друговима да га по доласку у Србију најсрдачније прихвате.

Млади Љ. Ненадовић у највећем делу писма говори о свом животу у Прагу, о Чесима, о чешкој опери, коју први пут посећује и за коју је, сасвим разумљиво, његов „слух неуглађен“. Писмо садржи и једну песму друговима (25 стихова), у којој пева о својој големој тузи због растанка са њима и свим оним драгим местима која су заједно походили, као и о тузи својој што мора привести крају писмо које им пише.

Део овог писма објављен је у „Подунавки“, бр. 44 од 28. октобра 1844. године, али са извесним мањим изменама у тексту. Да бисмо указали на разлике између верзије објављене у „Подунавки“ и оригиналног рукописа писма, доносимо без икаквих филолошких или других интервенција оба текста у целини.

Ево најпре текста објављеног у „Подунавки“:

Премила браћо, драги другови!

Пишимо Музо друговима сладкимъ, кажимо, како необично 'вамо мы безъ нѣи рѣдко, блага! пѣвамо; кажи ѣймъ, како сада ронимъ сузе, кадъ пишемъ рѣчи, кое ће читати. — Есть истина, о дружино мила, да ми е најтеже бесъ васъ! Овамо има

више людїй, више кућа, али ни едногъ единогогъ Србина. Прагъ е лѣпа варошь, свуда около нѣга и крозъ нѣга стое редосади (Alee), крозъ нѣга тече рѣка Молдава, коя у себи има два повелика острова, гди е свагда веселѣ и часть, но я нисамъ тамо, неиде Любомиръ безъ васъ —, рѣдко се кадъ сѣти изићи на сокакъ, а кадъ изиђе, коликій е пустїй Прагъ, савъ у накрстъ прође одъ люгине. Врло ми е тежко! јошт докъ оде Г. Шафарикъ, (кои е заиста еданъ између најболѣи людїй, и кога препоручуем вамъ, као друговима, да га особито уважавати) сасвимъ быће ми. — Гледатѣ, да после године дана одма дођемъ у Србию, ербо: кромъ Србіе нигди болѣ није; — ал' тако е, я нисамъ знао, да човека може преварити надежда! —

У Прагу, 8 Августа 1844.

Любомиръ П. Ненадовићъ.

ПОЗДРАВЛѢ

Одабранымъ слушательима II. год. философіе у лицеуму К. С.

Стан'те звѣри, стан'те птице,
И остальї Божїй створе;
Стан'те рыбе плискавице,
Што пловите синѣ море,
Докъ другове поздравимъ!

Амо браћо у нѣдра ми драга,
У еданъ путь да васъ загрлимъ!
Дође време, те се растадосмо —
Тугу жертвомъ иште муза ми —
Ево вама, о мили другови,
Нѣжногъ срца отворена дверь;
И удалѣнъ сећамъ я се васке,
И удалѣнъ споминѣмъ се васъ;
Ако ми и име естѣ еднако
Съ онымъ, кои непознае мен';
Онай, кои ми сузу прежалостну
Изъ очїю гордо истера!
Поздрав'те ми другови вѣрни,
Поздрав'те ми мѣста премила,
Кудъ самъ съ вама најрадіе од'о,
Кудъ самъ съ вама животь блажіо.
А садъ съ Богомъ, и одавде прим'те
Жаркогъ срца любкїй ми поздравъ. —
Срцу съ вама необычно с' растат' —
Души тежко съ вама не быти —;
Око мое безъ васъ горко сузи,
Необычне гледѣн' предъ собомъ,
Рука дркти, када перо узме,
Вамъ да да пише, што езыку даръ:
Дакле съ Богомъ, муза мене виче,
Растаяня некъ е срећанъ часъ!

То исто писмо у оригиналном рукопису гласи овако:

„Одбранимъ слушателяма II ге год. Фил. у Л. К.С.“

Праг. 8. августа 844.

Премила Браћо, Драги Другови!! —

Изъ жезьзногъ Прага у Бъоградъ златный, пишимо музо друговыма сладкимъ, кажимо како необычно вамо мы безъ нѣи рѣтко блага! пѣвамо. Кажи имъ како сада ронимъ сузе кадъ пишемъ речи кое ње читати. — Есть истина о дружино мила да ми е найтеже безъ васъ, овамо има више люди, више кућа, али ни едногъ единогъ Србина — Прагъ е лепа варошь, свуда около нѣга крозъ нѣга стое Редосади (Alei) крозъ нѣга тече рѣка Молдава има у себы два повелика острова, гди е свагда веселъ и честь но я нисамъ тамо, неиде тамо Люб. — безъ васы — редко се кадъ сѣти изићи на сокакъ, а кадъ изађе колики е пусти Прагъ савъ у накрстъ прође одъ лютине. Врло ми е тешко јоштъ докъ оде Г. Шафарикъ, (кои е заиста еданъ између najboljи люди и кога препоручуемъ вамъ као друговыма да га уважавате) са свимъ биѣми — Гледају да после године дана одма доѣмъ у Србию, Србо кромъ Србие нигди болъ ние, алъ тако е Я нисамъ знао да човека може преварити надежда — (нелажемъ) —

Амо браћо у нѣдра ми драга;
 У еданпутъ да васъ загрлимъ.
 Дође време те се растадосмо —
 Тугу жертвомъ иште ми муза.
 Ево вама о милы' другови
 Нѣжногъ срца отворена Дверъ,
 У удалѣнъ сѣћнамъ я се васке,
 И удалѣнъ споминѣмъ се васъ.
 Ако ми име еднако
 Съ онымъ кой непознае мен;
 Онай кой ми сузу прежалостну
 Изъ очию гордо истера.
 Поздрав'те ми о другови вѣрни
 Поздрав'те ми мѣста премила,
 Куд' самъ съ вама найрадице одо'
 Куд' самъ съ вама живот блажио.
 А садъ съ Богомъ и одавде прим'те,
 Срцу с' вама необычно с' растат —
 Души тешко съ вама небыти —
 Око мое безъ васъ горко сузи —
 Необичне гледа предъ собомъ.
 Рука дркти када перо узме
 Вам' да пише што езыку даръ.
 Дакле съ богомъ муза мени виче
 Растаяня некъ е срећанъ часть.

Тако е лепо было кодъ Златногъ Крста да се неможе изказати,¹
 Я се заборадио) —

¹ У рукопису писма ову реченицу аутор је прецртао.

Пис'о самъ неколицини нѣма поособъ но само да васъ болѣ извѣсте, а не да нѣи болѣ любимъ или почитуемъ него васъ, и заиста веће самъ куцанѣ срца осетиво садъ при овомъ писму вама у скупъ него нигда. Овамо е ладно време — нисамъ се одъ сунца озноио ни путъ.

Поздрав'те како првогодиште тако и II го год. православне особито Саву и ко. и Владимира каж'те му некъ чува Србию — такође Ст. Матића поздравља нѣговъ шрайберъ што ми е поклонио — поздр. Милоя, Бокића, Милоша, Ненада, Антића, Васу, Паю, поздрав'те Филипа Шнайда — Динуловића, — убаци Ефр. Аћина — све ђуртуре.²
и пишете ми.

ПОЗДРАВЛѢ

Стан'те звѣри, ...
и остали Бож . . . . .
Стан'те рыбе . . . . .
што плов . . . . .
Док другове . . . . .

Поздрављамъ тебе дакле драги . . . . .
много писати прими поздрав . . . . .
Ерѣ лане око ово доба плакао самъ за . . . . .
броннице моя утѣха — кадъ нѣ бацимъ на дрпе па уземъ брояти да знашъ како гледи любопитни Чеси — поздрави одъ мое стране Станоя, да поздрави Стоядина Ф. и Лазу Жив. — далѣ љу имъ я писати. Лазу Дим. и Дим. Михаила любезно поздр. могъ Миланчина такође. — пишете Таси у Агину и поздрав'те га, а такође, я љу Боки Кулаки писати у Триестъ. — Ђири . . . . .
и Николу Ирића, Живадинов. прими и ты о Ром. . . . .
мое искрено поздравлѣ, и немой да ты што буде. . . . .
што смо неко време љугали, ништа зато знао самъ. . . . .
да си ты мой приятель био . . . и такође самъ . . . да ћешъ ме бранити ако когодъ повиче на мене. Примите дакле сви поздравлѣ кои сте годъ негда самномъ у едной школи были и поздрав'те Алексу Лазаревића Любозстинца и проче све, и ако се когъ нисамъ сетио некъ опрости. био самъ синоћ' у Театру гди се представљо Велизари, у опери, истина добро — им то — али певанѣ недопада ми се, чему су около стоећи тако плескали да се ништа ние чуло — томе самъ се я тако смею — да су се сви чудили — о боже дал' су они манити (мислио самъ) да ли мой слухъ неуглађенъ. Ето дакле я самъ вама садъ свима пис'о а вы сад дугуете мени, и кои ми одпише томе љу я опетъ писати. О да вамъ е видити ме сада како идемъ по Прагу, — а, па купио самъ шеширъ, а капу самъ метуо у докле па после у музеумъ. Пишите молимъ васъ то ће найвећа утѣха бити вашемъ Любомиру, и рецыте свагда имамо друга кои насъ се сѣћа и удалѣнъ а тай е — Люб. П. Ненадовић.

Кад упоредимо наведене текстове, одмах ћемо запазити да у рукопису почетак писма гласи: „Изъ желѣзногъ Прага у Бѣоградъ златный, пишимо музо друговыма сладкимъ“ . . . док је у тексту који објављује „Подунавка“ изостављен почетак обележен мојим курзивом, и писмо по-

² У Архиву Србије, у коме се налази, делимично сачувана, архивска грађа Лицеја К. С., од имена која помиње Љуба Ненадовића у овом писму наилазимо само на др Јанка Шафарика, професора физике, историје и литературе, као и на неколико имена студената II године Лицеја из 1844, али ниједан од њих није поменут у овом писму. Дневник рада или списак са именима студената II године из 1844. није сачуван.

чиње другим, већ цитираним делом реченице. На крају последње реченице рукописа, на првој страни, налази се у загради реч „(нелажемъ)“, а у тексту објављеном у „Подунавки“ та реч је изостављена.

Друга страна рукописа почиње песмом друговима, која има 25 стихова, док песма објављена у „Подунавки“ са насловом „Поздравлѣ“ има 26 стихова и 5 уводних стихова штампаних као мото. У рукопису, ови уводни стихови налазе се на почетку треће стране, која је оштећена, али је очигледно да је реч о истим стиховима. У седамнаестом стиху песме „Поздравлѣ“, објављене у „Подунавки“, стављен је зарез после речи „съ Богомъ“,:

„А садъ съ Богомъ, и одавде прим'те,
Жаркогъ срца любкий ми поздравъ.“

и дописан је нови, осамнаести стих, обележен мојим курзивом. После ових поређења, долазимо до уверења да је „Подунавки“ (у којој је годину дана раније објавио и своју прву песму) писац упутио скраћену варијанту истог писма, као и песму „Поздравлѣ“, али допуњену и редиговану.

У време кад је писао ово писмо Љубомир Ненадовић је имао непуних осамнаест година (рођен у Бранковини код Ваљева 14. септембра 1826; умро у Ваљеву, 21. јануара 1895). Било је то његово прво странствовање, први корак преко граница Србије, која му, посматрана из прашке перспективе, изгледа прелепа и непроболна. Али он, иако тако снажно прожет романтичним родољубљем и тугом за отаџбином и друговима, све то преодолева и наставља своје школовање и у другим европским центрима. Већ у овом, вероватно његовом најранијем, писму осећа се да га пише будући песник и писац познатих путописа, писаних у виду писама, из Швајцарске, Италије, Немачке . . .

ПИСМО ЛЮБОМИРА НЕНАДОВИЧА ИЗ ПРАГИ В 1844 ГОДУ

В Историческом музее Сербии, Коллекция литературных рукописей, Инв. № 3563, находится рукопись одного из самых ранних писем Любомира Ненадовича, которое он писал 8 августа 1844 года в Праге слушателям второго курса философии Лицея Княжества Сербии.

В письме имеется два листа (раз. 14 x 23 см), из которых второй лист частично поврежден.

Письмо интересно как для биографов Любомира Ненадовича, так и для исследования сербской культуры, школьного дела, жизни и работы молодежи и т.д. Оно представляет собой поэтический эскиз сербского ученика в чужом мире, одинокого и опечаленного отъездом из среды, которую наука только что разбудила и которую начинает заплескивать волна европеизации. Молодой Любомир Ненадович в большей части своего письма говорит о своей жизни в Праге, о чехах, о чешской опере, которую он первый раз посетил и для которой, совершенно понятно, его „служ неотесан“.

Письмо содержит и одно стихотворение, посвященное товарищам в Сербии, а также и имена учеников Лицея, которым он шлет привет и которых просит ему писать.

Это письмо частично опубликовано в журнале „Подунавка“ № 44 от 28 октября 1844 года в Белграде, а теперь первый публикуется в целости. Уже в этом, вероятно самом раннем письме Ненадовича чувствуется, что его пишет будущий поэт и писатель известных путевых заметок, написанных в форме писем из Швейцарии, Италии, Германии...

С. Андрич